

Почепцов. – К.: Вища школа, 1971. – 191с. *Степанов Ю.С.* Язык и Метод. К современной философии языка / Ю. С. Степанов. – М.: Языки русской культуры, 1998. – 784 с. *Чернухина И. Я.* Общие особенности поэтического текста. / И. Я. Чернухина. – Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1987. – 158 с. *Ярова Н.В.* Компаративні блоки у сучасній американській поезії: лінгвокогнітивний аспект: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови. – Київ, 2003. – 168 с. *MacLaury R.* Vantage theory: Cognitive linguistic applications // 6-th International Cognitive Linguistics Conference, 10-16 July, 1999. Abstracts – Stockholm: Stockholm University Press. – 1999. – P. 94-95.

АЛЬШИНА І.Г.

(Донецький національний університет)

МОРФОНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСНОВ ЛАТИНСЬКИХ ДІЄСЛІВ РОЗМІЩЕННЯ

У статті розглянуто вплив розроблених у славистиці методик аналізу морфонологічних явищ на розвиток компаративістики, визначено зв'язок між структурою індоєвропейського кореня і корневих морфем латинських дієслів розміщення, встановлено інвентар морфем-коренів, що беруть участь у словотворі латинських дієслівних основ розміщення, визначено та описано їх морфонологічні особливості.

Ключові слова: латинська мова, кореневе слово, морфема, дієслово, морфонологія, компаративістика, словотвір.

Алешина И.Г. Морфонологические особенности основ латинских глаголов размещения. В статье исследуется влияние разработанных в славистике методик анализа морфонологических явлений на развитие компаративистики, определена связь корневых морфем латинских глаголов со структурой индоевропейского корня, выявлен инвентарь морфем-корней латинских глаголов размещения, описаны их морфонологические особенности.

Ключевые слова: латинский язык, корневое слово, морфема, глагол, морфонология, компаративистика, словообразование.

Alyoshina I.G. Morphological peculiarities of root-morphemes of Latin verbs of placement. The article deals with the influence of the techniques of morphonological phenomena analysis worked out in Slavic studies on the development of comparative linguistics. It identifies the connection between the root-morphemes of Latin verbs and the structure of an Indo-European root, reveals an inventory of root-morphemes of Latin verbs of placement and describes their morphonological peculiarities.

Key words: Latin, root word, morpheme, verb, morphonology, comparative linguistics, word-formation.

На слов'янському мовному матеріалі сформувався і продовжує утверджуватися та набирати силу особливий розділ мовознавства, що лежить між фонологічним та морфологічним ярусами, - морфонологія. Перші спроби дослідження морфонологічних явищ були здійснені на матеріалі різних частин мови і знайшли висвітлення у працях М.С.Трубецького, Р.Якобсона, М.Хале, М.В.Панова та ін. Подальші розробки (з початку 60-х років ХХ століття) знову актуалізували вивчення морфонології, морфонологічних процесів та засобів. Більше того, П.С.Кузнецов, досліджуючи специфіку морфонології у порівняльно-історичному аспекті, закладає основи праслов'янської морфонології. Вперше у компаративістиці з'являється великий нарис з порівняльно-історичної морфонології у порівняльній граматиці С.Б.Берштейна. Значний вклад у розв'язання конкретних завдань морфонології праслов'янської мови вносить послідовниця П.С.Кузнецова Ж.Ж.Варбот, яка висвітлює проблеми морфонологічних і словотвірних аспектів реконструкції та етимологізації праслов'янської лексики. На сучасному етапі розвитку славістики морфонологічні пошуки мають як загальнотеоретичне, так і практичне спрямування: Г.А.Залізник описує чергування голосних в окремих морфосполуках, С.В.Бромлей і Л.І.Булатов досліджують морфонологію російських говірок, В.В.Лопатін пропонує типологію фонематичної структури морфів та морфонологічних явищ, пов'язаних з сполучуваністю значущих одиниць, Т.В.Булигіна пропонує теорію морфонологічних моделей, Г.Аронсон розробляє проблеми морфонології болгарської мови, Н.Є.Ананьєва досліджує морфонологічні явища у чеській мові, С.М.Толстая вивчає морфонологічні чергування у сербохорватській мові, проблеми морфонології та акцентології розробляє американський славист Е.Станкевич. Слід відзначити і колективну роботу Н.Є.Ананьєвої, М.І.Ермакової, Т.В.Попової, С.М.Толстої «Славянская морфонология. Субстантивное словоизменение», що містить опис морфонологічних явищ у шести слов'янських мовах [Славянская морфонология 1987]. Здобутки славистів певною мірою вплинули на появу у романському мовознавстві робіт, що поєднали існуючі до цього часу напрямки – фонетичний та морфологічний. Хоча задовго до терміну «морфонологія» першу спробу нового на той час типу лінгвістичного дослідження на матеріалі латинських прикметників здійснив А.А.Грушка у статті "Морфологічно-фонетичні пошуки в області латинської мови"[Грушка 1961]. Морфо-фонологічні явища у романських мовах були предметом дослідження у роботах зарубіжних романістів: А.Мартіне («De la morphologie», 1965), К.Туратьє («Morphophonologie du verbe latin», 1972), М.Маїден («Metaphony in Italy», 1991), П.Скарюп («Morphologie synchronique de l'ancien francais», 2003) та ін. Елементи морфонологічного аналізу романських мов знаходимо у працях А.В.Широкової, В.Г.Гака, Н.А.Катагошиної, Л.П.Корж, М.М.Шнайдер та ін. Проте недостатність подібного роду досліджень є загальною рисою сучасного етапу розвитку романістики. Пропонована стаття є спробою зробити певний

внесок у розробку існуючої проблеми.

Мета статті - аналіз морфонологічних явищ у кореневих морфемах латинських дієслів розміщення. Досягнення поставленої мети зумовлює розв'язання таких **завдань**: довести вплив та ефективність застосування розробок та методик аналізу морфонологічних явищ, запропонованих славістами, для визначення особливостей латинських коренів розміщення; встановити інвентар морфем-коренів, що беруть участь у словотворенні латинських дієслівних основ розміщення; дослідити зв'язок між структурою індоєвропейського кореня і кореневих морфем латинських дієслів розміщення; описати морфонологічні особливості основ латинських дієслів розміщення. **Об'єктом** дослідження виступають чотири кореневі дієслова розміщення латинської мови: *cubo, cubui, cubitum, cubare* 'лежати'; *pendeo, rependi, pensum, pendere* 'висіти'; *sedeo, sedi, sessum, sedere* 'сидіти'; *sto, steti, statum, stare* 'стояти'. **Предмет дослідження** - морфонологічні особливості кореневих морфем латинських дієслів розміщення. **Методи дослідження**: порівняльно-історичний метод, етимологічний, морфемний та словотвірний аналіз.

Далі пропонуємо морфонологічну характеристику латинських дієслів розміщення.

Cubo, cubui, cubitum, cubare 'лежати'. Основа інфекта – *cup-*, основа перфекта – *cubu-*, основа супіна – *cubit-*. Паралельна архаїчна форма **cumbo, -, -, ere (= cubo)* є простим дієсловом, що вживається тільки з префіксами: *accumbo, decumbo* та ін. Основа інфекта *cup-* походить від іє. кореня **keu-b- > cubo, are* 'лежати', а також *cumbo, ere* 'лягати' [Pokorny 1959, с. 590]. З носовим цей корінь дає форму **kum-bh- > *kum-b-*, що зберігається у латинській мові: *cumbo* [Pokorny 1959, с. 592]. Іншу думку щодо походження цієї форми має А.Ванішек, пропонуючи таку модель: **ki->cu-m-b-o* 'лежати' [Vanicek 1874, с.40]. Ф.Мартен помічає семантичну значущість носового елемента *-m-* і зазначає, що дієслово *cubare* служить для позначення стану – лежати, а форма з носовим інфіксом *cumbere* виражає дію – лягати [Martin 2007, с. 51]. Таким чином, носова фонема, що була притаманна індоєвропейській мові, набуває диференційної функції – граматики-семантичну [Тронский 1960, с. 220]. Фонема, як відомо, позбавлена семантичного змісту, але у даному випадку її присутність виявляє подвійний вплив: зміна значення та морфологічної характеристики (*cumbēre* 'лягати' – 3 дієвідміна і *cubāre* 'лежати' – 1 дієвідміна). Архаїчний характер *cumbēre* та семантичну диференціацію дієслів *cumbēre* і *cubāre* підтверджують А.Ерну, А.Мейє, вказуючи при цьому, що *cubāre* є дуративне дієслово на позначення стану у порівнянні з більш старою формою *cumbēre* [Ernout, Meillet 2001, с. 154]. Щодо морфологічного визначення, то чіткої відповіді не знаходимо в історичних граматиках. Очевидно, що *cubāre* належить до атематичних дієслів з суфіксом *-ā-*, особливістю яких є наявність у 3 дієвідміні утворених від того ж кореня дієслів [Тронский 1960, с. 216]. Суфікс *-ā-* надавав значення ставлення суб'єкта до дії, близького до медіального, тобто дія переходить на суб'єкт [Тронский 1960, с. 211]. Інше пояснення знаходимо в А.Ерну: дієслово з кореневим елементом, що закінчується коротким голосним: *cupō* – короткість голосного виникає у супіні: *cubitum – cubui* (більш пізня форма *cubavi*) [Эрну 1950, с. 242]. Таким чином, до морфонологічної характеристики кореневої морфемі дієслова розміщення *cubo, cubui, cubitum, cubare* належить редукція носового інфікса.

Pendeo, rependi, pensum, pendere 'висіти'. А.Ерну, А.Мейє вказують, що кореню **pend-* належать два дієслова: один з *-ē-* неперехідний і позначає стан – *pendēre* 'висіти', інший з атематичним голосним *ē* і транзитивний *pendere* 'вішати' [Ernout, Meillet 2001, с. 494]. Й.Тронський підкреслює співвідносність дієслів стану на *-ē-* з дієсловами іншої морфологічної структури, що виражають дію: *pendeō – pendō* [Тронский 1960, с. 218]. Але обидва дієслова мають одну і ту ж саму форму перфекта, що підсилює думку про їх спільну етимологічну природу. Форма перфекта утворена за зразком індоєвропейського перфекта – подвоєння кореневого складу, що було звичним явищем для кореневих дієслів в індоєвропейській мові. У латинській мові від нього залишилися релікти у третій дієвідміні та в п'яти дієсловах у другій, *pendeo* включно [Тронский 1960, с. 224]. Протилежну думку висловлює А.Ванішек, який вказує на корінь *-spad-, -spand-* з значенням 'сідати' [Vanicek 1874, с. 200]. На перший погляд, думка А.Ванішека здається хибною, але тільки додатковий аналіз семантичної еволюції може надати відповідь. Ф.Мартен аналізує еволюцію кореня **pend-* через проміжну форму **pen-*, де відбулося поширення за допомогою *d* і мало місце два ступені вокалізму: *pen-* нормальний ступінь, *pon-* занижений ступінь [Martin 2007, с. 187]. М.Нідерман підтримує думку Ф.Мартена про чергування *pendō* 'вішаю' з невідмінюваною формою *pōndō* з значенням "вагою", що утворена від відкладного відмінку форми іменника *pōndus, ī* 'вага' і рано вийшла з узусу [Нідерман 1949, с. 79]. А.Ерну класифікує дієслово *pendere* як тематичне з кореневою голосною *ē* [Эрну 1950, с. 154]. Таким чином, до морфонологічної характеристики дієслова розміщення *pendeo, rependi, pensum, pendere* належить поширення основи, подвоєння складу.

Sedeo, sedi, sessum, sedere 'сидіти'. Ю.Покорний визначає індоєвропейський корінь **suedh-*, як базу для *sed-* 'сидіти' [Pokorny 1959, 884]. А.Ерну, А.Мейє вказують, що *sedeo, sedi, sessum, sedere* має давню форму з каузативним значенням, дуже поширене *-sedo, avi, atum, are* [Ernout, Meillet 2001, с. 609-611]. А.Ванішек наводить інший корінь – **sad-* з значенням 'сидіти' [Vanicek 1874, с. 172]. Ф.Мартен

показує, що корінь *sed-* має у нормальному ступені варіанти *sĕd* і *sēd*, що дають *sīd* і *sīd* через апофонію, у заниженому ступені *sod* – *sol* – *sul* через апофонію з *l* діалектальним, і у нульовому ступені форму *sd* [Martin 2007, с. 232]. М.Нідерман пояснює утворення форми таким чином: **si-sd-ō* > *sīdō* згідно з випадінням першого елемента у групі з двох приголосних. Перед дзвінким приголосним *s* перейшло спочатку в *z*, а пізніше перестало звучати, замінившись подовженням попереднього голосного, якщо він був коротким [Нідерман 1949, с. 150]. А.Ерну поділяє думку М.Нідермана: *sido* ‘сідаю’ < **si-sd-o* > **si-zd-o*, корінь **sed-*, гр. *εζομαι* і *sedeo* ‘сиджу’ відноситься до тематичних дієслів з подвоєнням [Ерну 1950, с. 161]. Й.М.Тронський і А.Ерну мають спільну думку щодо морфологічної характеристики: дієслово *sedere* – тематичне з подвоєнням кореня. Корінь має форму, що бере початок від нульового ступня; голосний подвоєння *-ī*: *sido* < **sī-sd-*, корінь **sed-*. Й.Тронський зазначає семантичну функцію подвоєння – термінативний характер: *sido* ‘сідати’ [Тронський 1960, с. 219]. Таким чином, до морфонологічної характеристики дієслова розміщення *sedeo*, *sedi*, *sessum*, *sedere* належить апофонія кореневого голосного.

Sto, seti, statum, stare ‘стояти’. Ю.Покорний пропонує корінь **sāste-* з редуплікацією в **si-stā* [Pokorny 1959, с. 1004]. А.Ерну, А.Мейє вказують, що *steti* утворена від **ste-st-ai* з дисиміляцією у другій групі [Ernout, Meillet 2001, с. 651]. А.Ванішек теж наводить корінь *stā-* ‘стояти’ [Vanicek 1874, с. 290]. Ф.Мартен вказує, що форми *sta-*, *sti-* утворені апофонією і *st-* є формою з подвоєнням і з розширенням через *b*, *m*, *t*, *u* [Martin 2007, с. 253]. А.Ерну вважає, що *stō*, *stāre* ‘смотою’ (причому, корінь **stā-* чергується з **stā-*) містить суфікс **-yo-*, про що свідчать в італійських мовах форми умбрської (*stahu*) і оської (*stahint*) мов. На думку А.Ерну, *h* у цих формах служить лише роздільним елементом двох сусідніх голосних [Ерну 1950, с. 169]. Це міркування поділяє Й.М.Тронський, додаючи, що довгі голосні різного тембру при злитті отримують тембр наступного голосного $\bar{a} + \bar{o} > \bar{o}$: *stō* < іє. **stāiō* [Тронський 1960, с. 100]. Дієслово *stare* є одним із свідчень, що первісно основи інфекта і перфекта були незалежні одна від одної: за формою інфекта неможливо було встановити відповідну форму перфекта і навпаки; так, *steti* – перфект от *sisto* і від *sto* [Тронський 1960, с. 141]. Форма *steti* пройшла шлях дисиміляції з форми **ste-st-ī* [Тронський 1960, с. 226]. Цей тип подвоєння перфекта протилежний подвоєнню теперішнього часу *si-sto*, де подвоюється тільки початкова свистяча, між тим як кореневий склад зберігає обидві приголосні. Подвоєння в інфекті передавало формі термінативний характер. Для диференціації форми перфекта від *sisto* і *sto* вживають іноді форму *stiti* (від *sisto*), що вилучена зі складних дієслів. У пізній латині, навіть, з'являється форма *stavi* [Тронський 1960, с. 258]. Таким чином, до морфонологічної характеристики дієслова розміщення *sto*, *seti*, *statum*, *stare* належать апофонія, подвоєння кореневого складу.

Аналіз морфонологічних явищ корневих дієслів розміщення у латинській мові засвідчує, що мова намагається уніфікувати морфонологічні явища у дієсловах з спільною семантикою. Фонетичні особливості, присутні при утворенні форм, набувають морфологічної зумовленості і статусу морфонологічних. Перспективою подальших досліджень вважаємо вивчення розвитку встановлених на матеріалі латинської мови морфонологічних особливостей у романській мовах.

Література

Грушка А.А. Морфолого-фонетические поиски в области латинского языка / А.А.Грушка // Исследования в области латинского и романского языкознания. – Кишинев: Штиинца, 1961. – 391 с. Нідерман М. Историческая фонетика латинского языка / М.Нідерман. – М.: Изд-во иностр.лит-ры, 1949. – 190 с. Славянская морфонология. Субстантивное словоизменение. – М.: Наука, 1987. – 261 с. Тронский И.М. Историческая грамматика латинского языка / И.М.Тронский. – М.: Изд-во лит-ры на ин.яз., 1960. – 320 с. Эрну А. Историческая морфология латинского языка / А.Ерну. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1950. – 319 с. Ernout A., Meillet A. Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots / A. Ernout, A. Meillet. - Paris: Klincksieck, 2001. – 833 p. Martin F. Les mots latins groupés par familles étymologiques / F. Martin. – Paris: Hachette livre, 2007. – 340 p. Pokorny J. Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch / J. Pokorny. – Francke Verlag Bern, 1959, B.I.-1182 S. Vanicek A. Etymologisches Wörterbuch der lateinischen Sprache / A. Vanicek. – Leipzig, 1874. – 256 p.

АРТЮХ В.М.

(Полтавський університет економіки і торгівлі)

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ДІЄСЛІВНІ ОБ'ЄКТНІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ –НОМІНАНТИ МІКРОСИТУАЦІЙ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються номінативні механізми в англійській економічній терміносистемі. Автор описує специфіку номінативних механізмів на матеріалі термінологічних дієслівних об'єктних словосполучень. У дослідженні виявлені логіко-номінативні та логіко-асоціативні термінологічні одиниці, феномен яких обумовлений людським фактором.

Ключові слова: термінологічна система, термінологічні дієслівні об'єктні словосполучення, номінативні механізми, номінанти.

Артюх В.М. Терминологические глагольные объектные словосочетания – номинанты микроситуаций экономической деятельности. В статье рассматриваются номинативные механизмы в англоязычной экономической терминосистеме. Автор описывает специфику номинативных механизмов на материале терминологических глагольных объектных словосочетаний. В